

17. *Dispensatio quam legislator sibi concedit sine justa causa, nulla est nullumque effectum habet.* — Hoc igitur veriori principio supposito, consequenter dicendum est dispensationem quam sibi legislator concedit in sua lege sine causa justa nullam esse, nullumque effectum in ipso jure habere. Probatur, quia per dispensationem datam sine causa non aufertur obligatio legis naturalis; sed obligatio principis ad observantiam legis suæ est de jure naturali, et non a voluntate humana: ergo non aufertur per illam dispensationem: ergo valida non est. Et confirmatur, nam dispensatio data ab inferiori in lege superioris sine causa non est valida; sed quando princeps secum dispensat circa observantiam seu executionem suæ legis, non dispensat revera in lege sua, quia non obligatur per illam ut sua est, sed dispensat in superiori lege; ergo nisi id faciat ex justa causa, non erit valida dispensatio. Dices: imo nec ex justa causa valebit, quia non potest princeps dispensare in jure naturali. Respondeo negando sequelam, quia ipsum jus naturale dicit principem debere suam legem servare, nisi ex justa causa secum dispenset, quia non debet in hoc esse pejoris conditionis, et magis ita servatur debita proportio. Et confirmatur secundo, quia si a principio princeps legem ferat animo non se obligandi, sine causa, sed sola voluntate, nihilominus manebit obligatus ex vi legis naturæ, ut ostensum est; si autem ex justa causa se eximeret, valeret exceptio; ergo idem in dispensatione.

18. *Dispensatio sine causa in subdito valida est, non autem in legislatore.* — Atque ita patet responsio ad quartum argumentum; negatur enim sequela, nimirum, posse principem sine causa valide se eximere ab obligatione quam habet servandi suam legem. Neque in hoc est æquiparandus cum subdito: nam in subdito obligatio manat immediate, et per se, a lege et voluntate hominis, qui potest illam efficaciter mutare quacumque ex causa; obligatio autem principis non est per se a lege sua, sed a ratione naturali ejusque auctore; et ideo, nisi princeps auferat suam legem respectu communitatis, non potest sola voluntate propria auferre a se obligationem quæ in ipso naturaliter resultat posita tali lege. Neque mirum videri debet quod in hoc quodammodo sit durior conditio principis, quia etiam status ejus requirit altiorem obligationem, cum non possit directe per suum jus humanum obligari, et ideo in principe naturalis obligatio ad uniformitatem servandam in legis executione, ex parte illius

immediate fundatur in dignitate et officio suo, in subditis vero fundatur potius in obligatione legis positivæ, ut supra declaravi: et ideo etiam est in principe longe gravior illa obligatio servandi conformitatem quam in subditis, quia et ad exemplum subditorum, et ad communem observantiam legis multo magis necessaria est.

19. Solum superest in hac resolutione difficultas de effectu legis humanæ irritandi actus, seu, quod perinde est, inhabilitandi personam ad contractum, etc., nam sequitur ex dictis, si princeps secum dispenset in tali lege sine causa, nihilominus actum ejus non esse validum, quod verisimile non est; constat enim contractum irritum jure positivo, si scienter fiat a principe, validum esse, imo eo ipso dispensare cum alio secum contrahente, ut valide contrahat, ut sumitur ex his quæ tradit Navarr. in Summ., c. 23, n. 108; Covarr., in e *Quamvis pactum*, p. 1, § 3, n. 5. Respondetur ergo negando sequelam, quia probabilius est legem humanam non habere hunc effectum circa voluntatem et personam ipsius legislatoris, quia ordinarie est pœnalis; vel quando talis non est, in hoc ei assimilatur, quod includit quamdam veluti coactionem voluntatis, quatenus ejus consensus irritus fit, quod requirit efficaciam superioris voluntatis, nec potest fieri ab aliquo circa seipsum. Nec naturalis obligatio servandi conformitatem extenditur ad hos effectus, quasi coactos et violentos, sed solum versatur circa mores humanos, neque plus dicit naturalis ratio. Imo, licet quis contendat etiam personam principis esse inhabilem, quando lex ejus inhabilitat subditos ad aliquem contractum, nihilominus negare non possunt dispensando secum, etiam sine causa, tollere a se illam inhabilitatem, quia nunquam est immediate a lege naturali, sed a lege humana; sicut si Papa dispenset sine causa in impedimento habente obligationem ex naturali lege, et irritationem ex humana, valebit dispensatio quoad tollendam irritationem, licet non valeat quoad obligationem auferendam. Exemplum est, si Papa dispenset sine causa cum clerico in sacris ut uxorem ducat, validum esse matrimonium, quamvis peccet mortaliter contrahendo illud, quia obligatio voti auferri non potuit per talem dispensationem; impedimentum autem irritans, quod mere humanum est, valide ablatum fuit sine causa.

20. *Quomodo superior in lege inferioris dispensare potest.* — Atque ex his tandem concluditur quid dicendum sit de dispensatione sine

causa data a superiore in lege inferioris, an valeat, necne. Nam, licet ex majori potestate videatur necessario fore validam, aliunde ex diversitate voluntatum videtur hoc difficile, quia non tam facile mutat quis voluntatem alterius, etiam inferioris, sicut suam. Dicendum vero est hoc pendere ex modo superioris potestatis, quia si tantum sit potestas superior quasi remota, quia, videlicet, solum in gradu appellationis, vel supplicationis, aut alterius similis recursus potest versari circa subditos inferioris Prælati, tunc certe dispensatio non valebit data sine justa causa, quia tunc nulla est ratio recurrendi ad talem superiorem, et consequenter neque illius jurisdictio ibi locum habet. Et ita dispensatio, data ab Archiepiscopo in lege Episcopi sine causa, nulla erit. At vero si potestas superior se extendat immediate ad regimen subditi per modum causæ universalioris etiam immediate, tunc valida erit; talis dispensatio Papæ in lege Episcopi, et dispensatio Generalis in præcepto Provincialis, et sic de similibus. Quia, licet superior proprie non mutet voluntatem inferioris, potest mutare seu tollere effectum ejus per jurisdictionem superiorem quæ de se non pendet ab inferiori. Sicut etiam potest talis Prælati superior reservare sibi immediatum regimen talis subditi. Quod semper intelligendum est, nisi ejus potestas per aliquam legem limitata sit, et tunc, ut dixi, solum valebit dispensatio juxta gradum et modum concessæ potestatis.

CAPUT XX.

UTRUM CESSANTE CAUSA DISPENSATIONIS CESSAT DISPENSATIO, VEL ALITER INTERDUM AMITTATUR.

1. *Distinctio inter indulta, breves, et facultates, etc., notanda.* — Quoniam in præcedentibus capitibus diximus causam esse necessariam ut dispensatio justa, vel etiam interdum valida sit, consequenter oportet exponere an hujusmodi causa adeo sit necessaria ut, illa cessante, cesset dispensatio quæ est effectus ejus, secundum regulam: *Cessante causa, cessat effectus*, c. *Cum cessante*, de Appell., cum similibus. Et hac occasione simul dicemus de omnibus modis quibus potest dispensatio amitti: quam materiam (quæ latissima est) in hoc capite quasi remissive perstringemus, ne omnino prætermitti videatur; nam plenam disputationem in l. 8 reservamus, ubi commodius de privilegio generaliter tractabitur, et ita po-

terit facile ad dispensationem applicari, quæ parum a privilegio differt, et lato modo sub illo comprehendi potest. Oportet autem imprimis præ oculis habere distinctionem supra datam inter indulta, breves, facultates, aut mandatum dispensandi, sive absolute, sive sub illa conditione: *Si preces veritati innitantur*, vel alia similia, et dispensationem ipsam. Nam illud indultum, licet vulgo *dispensatio* appelletur, revera non est dispensatio, ut supra dixi, quia non relaxat legem, nec tollit vinculum per se ipsum, seu ipso facto, sed requirit actionem hominis per quam fit dispensatio. Deinde in dispensatione ipsa oportet distinguere duos effectus supra relatos, unum immediatum, et per se, qui est relaxatio legis, auferendo vinculum vel effectum ejus, ut inhabilitatem, irritationem, etc.; alium remotum, et quasi per accidens respectu dispensationis, quia est executio ejus, ut est contrahere, jejunare, vel alium actum efficere per dispensationem concessam.

2. Ex quibus consurgit triplex status, in quo potest dispensatio existere, sub illa indultum dispensandi comprehendendo. Primus est, quando jam indultum dispensandi est concessum, nondum tamen est dispensatio facta. Secundus est, quando dispensatio est jam facta, et habuit suum proximum effectum, nondum tamen habuit remotum, neque est executioni mandata. Tertius, quando jam est executioni mandata, suumque ultimum effectum habuit. Quando ergo dispensatio ad hunc statum ultimum pervenit, nec cessare potest, cessante causa, neque etiam potest amitti quocumque modo. Utrumque potest facile probari inductione, quia, si dispensatio data est in gradu consanguinitatis ad contrahendum matrimonium, et matrimonium jam est contractum, clarum est non posse cessare aut revocari dispensationem; et idem est in dispensatione circa jejunia, vel similes actus, imo etiam in dispensationibus votorum. Intelligendum tamen semper est de dispensatione, quatenus ad illum statum tertium pervenerit: nam contingit dispensationem habere tractum successivum, seu habere posse plures effectus, vel actus, et quoad aliquos esse executioni mandata, non vero quoad alios, et tunc partim est in tertio statu, partim in secundo, vel primo, et ideo solum ex ea parte qua pervenit ad tertium statum comprehenditur sub prædicta regula; quoad alteram vero, quæ respicit futurum, comprehenditur sub sequentibus. Et sic est facilis ratio assertionis, quia si dispensatio jam habuit consummatum effectum, ille non

potest esse non licite factus, vel valide, juxta exigentiam dispensationis, quia ad præteritum non est potentia; ergo dispensatio quoad illum effectum nec cessare potest, nec amitti.

3. Potestque hoc inductione simul et ratione ostendi. Nam si actus fuit mere transiens, et nullum relinquens effectum, non potest amplius sub legem cadere, neque indigere dispensatione. Item si fuit actus reliquens effectum permanentem et irrevocabilem, ut est matrimonium, religiosa professio et ordinis susceptio, constat retractari non posse, non solum quoad vinculum, seu ordinem, verum etiam nec quoad usum ejus respective, quantum est ex parte dispensationis, quia actus fuit legitime factus, et jus plene acquisitum. Denique idem est etiamsi sit effectus permanens, et de se revocabilis, ut est alienatio rei, vel alii contractus: nam semel factus legitime in virtute dispensationis, de se perpetuo manet, nec potest cessare propter defectum, vel cessationem causæ, aut retractationem dispensationis, quæ jam præterit, et suum effectum consummatum reliquit: supponimus enim dispensationem fuisse simpliciter factam ad talem actum absolute præstandum: nam si solum fuisset data ad alienandum, verbi gratia, cum tali conditione, vel durante tali causa, tunc cessare posset effectus, cessante causa, non quia ex eo capite cesset dispensatio, sed quia a principio non fuit dispensatio aliter concessa. Hoc autem ordinarie non fit, quia esset valde onerosum et periculosum, et ideo nunquam est præsumendum, nisi sit adeo expressum ut nullam aliam interpretationem admittat. Et in hoc sensu dicunt juris interpretes, postquam effectus est consummatus, cessante causa, non cessare effectum, ut videre licet in Dec., in c. *Quæ in Ecclesiarum*, de Constit.; et Bart., et aliis quos ipse allegat; et plures referunt Tirac., tract. *Cessante causa*, limit. 12, et Menoch., lib. 4, præsump. 189, n. 197.

4. *Quot modis cessat dispensatio.* — Difficultas ergo est de aliis statibus, ad quam explicandam suppono variis modis posse intelligi dispensationem vim suam amittere, sicut etiam de lege et de privilegio infra dicemus: quatuor autem modi nunc nobis sufficiunt, ad quos possunt alii revocari. Primo, per defectum causæ efficientis, id est, per mortem concedentis; secundo, per revocationem ejusdem; tertio, per renuntiationem dispensati; quarto, per defectum causæ finalis; de quo præcipue tractamus, et ideo alios modos breviter expediemus. Et quidem, circa primum modum,

manifestum est, si dispensatio pervenit ad secundum statum, non amitti propter mortem concedentis, quia jam gratia est perfecta et consummata; jam enim dispensans fecit quidquid ad ipsum pertinebat: nam usus dispensationis, non ad dispensantem, sed ad liberam voluntatem dispensati pertinet, et ideo ille usus non requiritur ut gratia sit consummata; constat autem gratiam perfectam non expirare per mortem concedentis, ut est vulgatum principium juris. De primo autem statu, grave dubium est an dispensatio in eo statu persistens extingatur per mortem concedentis; illud vero remitto in c. 24, l. 8, quia connexum est cum simili dubio de privilegio.

5. Circa secundum modum amissionis dispensationis per revocationem concedentis, nulla est difficultas, sive dispensatio sit in primo, sive in secundo statu: nam in utroque revocari potest per voluntatem concedentis, a qua semper pendet, quamdiu non habuit ultimum et consummatum effectum. Quod quidem est clarius in primo statu; nam in illo, ut dixi, non est facta dispensatio, sed est delegata potestas dispensandi, vel ad summum est concessa dispensatio sub conditione: potest autem delegans jurisdictionem suam tollere et delegationem revocare, et qui consensum tantum conditionatum tribuit, dum non est impleta conditio, illum revocare potest. Unde fit ut hæc revocatio in eo statu valida sit, sive fiat ex nova causa, sive ex solo arbitrio concedentis, et sive licite fiat, sive non, quia jurisdictio delegata semper pendet ex absoluta voluntate concedentis, moraliter saltem permanente, id est, non retractata.

6. De secundo vero statu non est res tam clara, quia talis dispensatio videtur esse tunc quasi donatio consummata. Nihilominus tamen satis certum est posse principem revocare dispensationem, etiam in secundo statu constitutam et concessam, sicut potest privilegium revocare ante consummatum ultimum effectum; et ratio est, quia per talem dispensationem nullum speciale jus subditus acquisivit, sed solum liberatus est a vinculo legis: potest autem princeps iterum illum legi subicere, seu legem ad pristinum statum restituere, ut omnes indifferenter obliget; potest ergo etiam dispensationem revocare. Et quidem si justa causa interveniat, non solum valide, sed etiam licite fieri potest, quia princeps utitur jure suo, nullique infert injuriam, et ex justa causa honestatur mutatio. Si autem id fiat sine rationabili causa, non erit quidem actus lauda-

bilis, inducet autem suum effectum; quia potestati et voluntati principis nihil tunc est quod resistat. An vero hæc resolutio aliquam limitationem vel declarationem recipiat, circa privilegia dicemus.

7. De tertio modo amissionis per renuntiationem, brevis etiam resolutio est, posse unumquemque renuntiare dispensationi sibi concessæ, per se loquendo, quia est gratia, et favor privatus seu proprius talis personæ: hujusmodi autem favori unusquisque renuntiare potest, juxta c. *Ad apostolicam*, de Regul., cum similibus; ergo. Atque hæc ratio probat de dispensatione, tam in primo quam in secundo statu. Duobus autem modis potest intelligi hæc renuntiatio. Primo, quoad solum usum; secundo, etiam quoad potestatem utendi dispensatione. Prior modus nulla indiget declaratione, quia consistit tantum in facto, vel potius in libero non usu. Et ita constat positum esse in libertate ejus, qui a Pontifice impetravit litteras dispensationis, id est, continentis mandatum ut cum eo dispensetur, verbi gratia, in impedimento matrimonii, non uti illis litteris, et ita renuntiare per non usum fructui illarum: nam per hoc fiet ut semper maneat ligatus et impeditus, quia de facto non fuit dispensatus. Et similiter qui ad secundum statum pervenit, et actualem dispensationem obtinuit, licet jam possit licite matrimonium contrahere, pro sua libertate potest nunquam illud contrahere, quod est renuntiare dispensationi quoad ejus usum, quæ satis improprie renuntiatio dicitur; nam illa proprie fit, quando aliquis ita a se abdicat jus dispensationis, ut jam ei amplius non liceat illo uti. Et hic modus renuntiationis difficiliter explicatur.

8. Dico autem breviter duobus modis id fieri posse, scilicet, expresse et tacite. Expressa renuntiatio, præter voluntatem renuntiandi, requirit verba quibus illa voluntas sufficienter explicetur; existimoque necessarium esse ut talis renuntiatio ipsi dispensanti fiat nota, et quod ab illo acceptetur: nam quamdiu acceptata non fuerit, poterit prior voluntas non utendi dispensatione a tali persona retractari, et consequenter semper erit illi integrum sua dispensatione uti, sicut de privilegio latius dicemus: nam, ut sæpe dixi, intercedit eadem ratio. Implicata renuntiatio censetur fieri per aliquod factum indicans voluntatem renuntiandi, quale esse censetur in privilegio non usus, vel usus contrarius, ut infra suo loco tractabitur. Hic autem censeo solum non usum nunquam esse sufficiens signum voluntatis re-

nuntiandi potestati utendi dispensatione, quia nec per se et ex natura rei datur talis significatio, cum possit aliquis velle retinere potestatem, licet illa non utatur, neque etiam invenitur jus in quo talis præsumptio fundetur, quia nec de privilegio generaliter invenitur, sed ad summum de specialibus casibus, qui etiam in propria dispensatione locum non habent, ut infra dicam. Imo etiam in actibus positivis vix potest actus ita continere usum contrarium dispensationi, ut sufficienter indicet animum abdicandi illam et potestatem ejus omnino, quod patebit, discurrendo breviter per aliqua exempla quæ adduci solent.

9. *Per secundam dispensationem aliquando prima invalidatur.* — Primo, dicunt aliqui quod si quis, habens dispensationem circa jejunium, verbi gratia, postulet secundam circa idem, quia forte de prima dubitavit, eo ipso censi renuntiare primæ, adeo ut obtenta secunda non possit redire ad priorem, etiamsi fortasse illa magis ampla et favorabilior sit; imo, si contingat posteriorem esse invalidam propter aliquam surreptionem, putant etiam primam amitti propter animum renuntiandi in manibus Papæ, qui maxime sufficit ad gratiam amittendam, ut sumitur ex cap. *Veniens*, de Præscr. Sed mihi hæc sententia non placet: nam imprimis si secunda dispensatio non fuit valida, prior dispensatio non potuit per renuntiationem amitti, quia non potest præsumi animus absolute renuntiandi, sed ad summum sub conditione, si secunda obtineatur valide; et ideo, non impleta conditione, non potest sequi effectus, ut recte notavit Bald. in d. c. *Veniens*, n. 12, ex l. *Si jure*, ff. de Legat. 3. Deinde, absolute loquendo, petitio secundæ dispensationis non indicat animum renuntiandi primæ, sed obtinendi aliam magis certam, vel magis favorabilem: unde, si talis non obtineatur, non amittitur prior, nec consummabitur renuntiatio propter rationem proxime factam: nam ibi etiam includitur conditio melioris dispensationis, quæ non impletur. Quod si aliquando contingat posteriorem et validam esse et favorabiliorem (de quo dicam in capite sequenti), tunc probabile est per secundam dispensationem destrui priorem, sive hoc sit propter animum renuntiandi, sive (quod magis credo) quia non videtur esse animus dispensantis duas dispensationes circa idem concedere. Et idem est si quis, post primam dispensationem, impetret aliam repugnantem priori; ut, si prius quis postulet dispensationem ad ducendam unam consanguineam, no-